

УДК 930.23:001.5:327.8:623.454.8

«ЛОКАЛЬНА ЯДЕРНА ВІЙНА» В ОЦІНКАХ Г. А. КІССІНДЖЕРА

У даній статті розглянуті оцінки «локальної ядерної війни» відомого американського дипломата та науковця Г. А. Кіссінджера. За основу роботи взята книга, яка принесла Г. А. Кіссінджер, «локальна ядерна війна», зовнішня політика». На момент написання книги вчений вважав, що «локальні ядерні війни» мають перевагу над ядерними та неядерними тотальними війнами в стратегічному плані, а також могли б бути використаними США, як вирішальний важіль впливу у світовій дипломатії.

Ключові слова: *Г. А. Кіссінджер, «локальна ядерна війна», зовнішня політика*

Незважаючи на сподівання, пов'язанні з закінченням «холодної війни», проблеми використання та поширення ядерної зброї не втратили свою актуальність і в ХХІ ст. Є підстави вважати, що ядерний фактор і надалі буде відігравати надважливу роль в міжнародних відносинах. З одного боку, ядерна зброя є ефективним інструментом національної безпеки і самим фактом свого існування стримує можливу агресію, тому що пояснює бажання держав мати дану зброю в арсеналі власних армій. З іншого боку, існує висока вірогідність потрапляння ядерної зброї у руки терористичних організацій за спинами яких стоять ядерні держави. Доволі часто неофіційні джерела публікують попередження та погрози стосовно можливого застосування ядерної зброї. Після Другої світової війни ядерна риторика поширювалась в офіційних колах, а можливість ядерних бомбардувань озвучувалась з трибун парламентів великих держав, не кажучи вже про

бомбардування Хіросіми та Нагасакі, яке було абсолютно недоцільним з військової точки зору.

Політики передбачали можливість застосування ядерної зброї, більш того воєнні доктрини базувалися на її використанні. Так, доктрина масованої помсти була основою воєнної політики США у період президентства Дуайта Ейзенхаура, та прийшла на зміну доктрині стримування часів Гарі Трумена. Дана доктрина передбачала збільшення стратегічної зброї, зокрема авіації з ядерною зброєю на борту для удару по містах можливого ворога. Основні її принципи були викладенні у виступі 12 січня 1954 р. державного секретаря США Джона Фостера Даллеса та повторені віце-президентом Річардом Ніксоном у березні того ж року [5, с.147]. У виступах йшлося про те, що США має велику перевагу у ядерній зброї і не має виснажувати себе локальними війнами та утримувати надвеликі військові контингенти на периферійних районах, перенапружуючи власну економіку й позбавляючи себе можливості використати усю свою силу в атомний день. США має не допустити будь-яку агресію взагалі за допомогою погроз тотальної війни, як відповіді на цю агресію. Д. Ф. Даллес підкреслював, що існують райони, де звичайно варто дати відсіч за допомогою традиційних регулярних армій, зокрема в Західній Європі. В решті ж районів, які були названі «сірими», агресії можливо було б уникнути лише шляхом тотальної війни, у тому числі і атомної. Доктрина масованої помсти також включала в себе всебічне ведення політичної боротьби. Відмінною рисою цієї стратегії була не новизна, а ортодоксальність.

Та незважаючи на рішучі заяви, глобальна атомна війна чи навіть її перспектива була занадто великим ризиком для правлячих кіл країни, а також неодмінно викликала б паніку у лавах союзників США. Тому в 1956–1957 рр. була визначена концепція «дозованого застосування сили», або лімітованих воєн. Остаточо сформулював вищезгадану ідею Генрі Альфред Кіссіджер у своїй книзі «Зовнішня політика і ядерна зброя». Робота стала результатом дослідження та співпраці експертів Спеціального комітету фонду Рокфеллера

під керівництвом Гордона Діна, а не лише доктора Г. Кіссінджера. В рецензії до книги Г. Дін зазначив, що Г. Кіссінджер, який був знайомий, з думкою кожного з членів Спеціального комітету, погодився взяти на себе відповідальність письмового оформлення досліджень, й незважаючи на те, що книга не є останнім словом в даній області Г. Кіссінджер повністю виправдав очікування членів комітету [1, с.35]. Як виявилось не всіх. Після виходу книги Пол Нітце, який працював у восьми президентських адміністраціях та отримав прізвище «архітектор «холодної війни»», критикував Г. Кіссінджера за те, що він сам не може пояснити, як лімітована війна працює і як їй не дати перерости в нелімітовану. Г. Кіссінджер парирував, що П. Нітце сам бажав опублікувати таку книгу і тому не є об'єктивним [7, с. 323].

Як писав у своїй передмові до книги Г. Кіссінджера Г. Дін, перед комітетом ставилася задача проаналізувати основні проблеми та можливості, з якими США зіштовхнеться у наступні 10-15 років. Комітет розглянув ряд важливих питань воєнної політики та стратегії США. В підготовці проекту прийняли участь представники політичної фінансової та воєнної еліт країни. Комітет зробив наступні висновки: військова стратегія США має ґрунтуватися на готовності як до локальних, так і до тотальних воєн. А у локальних війнах майже безальтернативно буде застосовуватись ядерна зброя.

Г. Кіссінджер підкреслював, що військові доктрини США завжди базувалися на відбитті раптового нападу ворога й не були гнучкими. Цю негнучкість та закостенілість американської воєнної думки Г. Кіссінджер пояснював впевненістю США в тому, що війна почнеться саме з раптового нападу СРСР, а СРСР ще довго буде не в змозі це зробити [2, с. 80]. Іншою проблемою було те, що суспільна думка США розглядала можливість застосування ядерної зброї лише, як відповіді, у війні до повного знищення. «Агресія завжди розглядалася нами, як аморальний акт і спротив був

частиною покарання агресора. Але ж для стримання агресора необов'язково знищувати його, важливо лише завадити досягненню його цілей» [2, с. 322].

Проаналізувавши роботу Спеціального комітету, Г. Кіссінджер стверджував, що ефективність американської військової сили та дипломатії буде більш значною у випадку використання в американських інтересах локальних воєн із застосуванням ядерної зброї. Він наводив приклади воєн у Кореї та Суецькому каналі, коли «малі» країни поводитись так, неначе ядерної зброї не існує, будучи впевненими в тому, що вона ніколи не буде застосованою з моральних міркувань [2, с. 192]. Г. Кіссінджер нагадував про застосування шрапнелі та куль «дум-дум» попри заборону різними міжнародними конвенціями, тому, на його думку, не варто ігнорувати таку перевагу прогресу, як ядерна зброя. «Ядерна техніка вперше відкриває можливість зміни рівноваги сил лише за рахунок технічного прогресу однієї суверенної держави. Так, наприклад, ніяка окупація, навіть усієї Західної Європи, не могла б накласти такий відбиток на стратегічну рівновагу, як успіх СРСР у ліквідації нашої атомної монополії» [2, с. 112]. І тому, якою б значною мірою США не переважала б СРСР у кількості та якості ядерної зброї, обидві країни мають остерігатися його застосування. Таким чином, вперше в історії незважаючи на абсолютну перевагу в озброєнні однієї з країн, виникла патова ситуація. «Кілька років тому, хто мав більше ресурсів був сильнішим, а зараз коли один літак може знищити ціле місто, країна, якій належить величезна кількість таких літаків, не отримає від них користі, якщо і її супротивник може завдати нищівного удару» [2, с. 150]. Тому тотальна ядерна війна це шлях в нікуди, на відміну від локальної, яка в епоху наукового прогресу диктується здоровим глуздом і заради якої варто знехтувати моральними зобов'язаннями.

Стратегію обмежених ядерних воєн Г. Кіссінджер також називав «тактикою прогресивного залякування». Суть «залякування» полягала в локальному застосуванні ядерної зброї, з метою довести супротивнику серйозність намірів щодо її застосування. Основою тактики мали стати

невеликі, висококомобільні та самостійні бойові одиниці, які мали завдавати удари вибірково, не заглиблюючись на територію супротивника. Автор наводив аналогію з війною на морі, коли бойові кораблі знищують ворога не займаючи територію та не створюючи лінію фронту.

«Мудра політика не повинна базуватися на погрозах, які ми боємося втілити в життя» – зауважував Г. Кіссінджер. «Ми не маємо залишати сумнівів у себе та інших, що відповіддю на будь-яку агресію комуністичного блоку буде застосування ядерної зброї. Ми не збираємося використовувати бомби з зарядом більшим за 500 кілотон (на Хіросіму й Нагасакі було скинуто бомби по 20 кілотон та вбито й поранено більш ніж чотириста тисяч людей) і будемо використовувати «чисті бомби», які дозволяють обмежити радіоактивні опади. Також «локальна ядерна війна» передбачає завдання ударів лише по містах, які знаходяться на певній, раніше обумовленій відстані від лінії фронту, а не по всій території супротивника. Така війна веде нас від безплідних пошуків абсолютного миру і допоможе нам позбавитися від прагнення до вирішальної перемоги, яке паралізує нас уявленням жахливих наслідків такої перемоги» [2, с. 244].

Г. Кіссінджер був впевненим, що традиційна неядерна війна більш небезпечна переходом у тотальну ядерну, ніж локальна ядерна. На думку науковця, локальна ядерна війна між великими державами такою і залишиться в силу розуміння учасників того, що будь-які наслідки такої війни кращі за війну до повного знищення. Перемогу ж здобуде той, хто буде більш готовий піти на ризик війни до повного знищення, і головне, переконати в цьому супротивника своєю рішучістю. Чим кращими будуть позиції перемагаючої сторони, тим нижчою буде вірогідність ескалації конфлікту з її боку і навпаки, сторона, яка зазнаватиме поразки, буде небезпечнішою. І тому Г. Кіссінджер вважав найважливішим зберегти баланс, щоб не підштовхнути переможену сторону до повномасштабної ядерної війни, завжди залишаючи їй вибір. Як приклад Г. Кіссінджер наводив війну в Кореї, де на його думку, ірраціональним було б навіть намагатися

схилити супротивника до повної капітуляції. Г. Кіссінджер вважав, що у випадку перемоги у корейській війні США мали б зробити гарну пропозицію Китаю щодо миру, тому що найвагомішим спростуванням обвинувачень у колоніалізмі завжди є помірність після воєнних перемог [2, с. 286].

Надзвичайно велику роль у конфлікті такого типу мала б відіграти дипломатія. Г. Кіссінджер підкреслив у своїй роботі, що локальна ядерна війна має починатися саме, як локальна, а не традиційна, а об'єкт атаки має бути обізнаним з причинами агресії та умовами, за яких вона припиниться. І тому, потрібно відмовитися від уявлення, що дипломатичні контакти припиняються з початком бойових дій. «Можливо нам доведеться компенсувати недостатню кмітливисьь радянських керівників та ознайомлювати їх з принципами та характером обмеженої ядерної війни» [2, с. 219].

Також локальна ядерна війна є доцільною проти країни, яка не є ядерною, але її людський потенціал дозволяє компенсувати нестачу техніки. Кілька ядерних ударів відновлять стратегічну рівновагу, а такі країни, як СРСР та Китай не зможуть, як раніше покладатися на перевагу в живій силі. Використання ядерної зброї проти «малих» країн для здійснення «поліцейського акту». повністю виключається [2, с. 271].

Незважаючи на різкий, а місцями і відверто образливий стосовно ідеологічних супротивників стиль, Г. Кіссінджер висловлював впевненість у мирному співіснуванні систем. Він мотивував це тим, що США не використали ядерну зброю навіть тоді, коли володіли монополією на неї. Г. Кіссінджер наголошував на тому, що суспільна думка США ніколи серйозно не розглядала можливості застосування ядерної зброї проти свого колишнього союзника у боротьбі з фашизмом, принаймні у післявоєнні роки. В той же час Г. Кіссінджер відзначав залізну витримку радянського керівництва під час атомної монополії США. Автор наводив, як приклад, поведінку Й. Сталіна який фактично проігнорував повідомлення про масштаб руйнувань, які завдала ядерна зброя Японії. Так само поводитись і радянські

вчені. В 1948 р. з'явилась стаття відомого радянського науковця О. Трахтенберга «Соціологія атомної бомби», в якій автор наголошував, що атомна бомба навряд чи внесла б зміни в зруйнований Сталінград, але тим не менше Радянський Союз виграв війну [4, с. 294]. Навіть під час власних ядерних випробувань СРСР применшав значення ядерної зброї, побоюючись, на думку Г. Кіссінджера, превентивного удару і цим самим штучно створював уявлення готовності піти на будь-який ризик.

Значне місце у книзі приділялось партнерам США по різноманітним союзам та блокам, так як на момент написання книги США були учасником 44 військових союзів. Проте, головним чином, мова йшла про найголовніший військовий блок за участю США – НАТО. На думку Г. Кіссінджера воєнний союз мав сенс лише тоді, коли він відображав загальну мету та збільшував сили учасників, які до нього входять [2, с. 328]. НАТО ж залишає багато питань без відповідей. Наприклад, що буде робити Франція і Великобританія, якщо СРСР нападе на Німеччину й пообіцяє не атакувати Великобританію й Францію і дійсно не буде їх атакувати? Чи буде Великобританія і Франція воювати, якщо це буде значити кінець їх цивілізацій?

Г. Кіссінджер вважав, що нікого з союзників США, навіть Великобританію не можна назвати великою державою. Тому союзники США не можуть діяти самостійно, не лише по відношенню до СРСР, але по відношенню до інших країн. Вони не можуть вести війну навіть з «малими» країнами без покровительства США (приклад Франції та Великобританії в Єгипті та Кореї) Тому вищезгадані країни можуть, через почуття власного безсилля, стати жертвою пропаганди СРСР і тому, якщо США не поділиться з європейцями ядерною зброєю, це посилить позиції СРСР в Західній Європі.

Г. Кіссінджер критикував НАТО за відсутність узгодженої стратегічної доктрини, порівнюючи відносини всередині альянсу з відносинами воєнних відомств США, де також бракує узгодженості. Як приклад, автор приводив Великобританію, яка витратила шалені кошти на створення стратегічної авіації, замість того, щоб зосередитись на підготовці до обмеженої війни та

локальної оборони Європи. Автор застерігав повторення помилки Великобританії Францією та закликав надати Франції ядерну зброю, мотивуючи це тим, що американська стратегічна авіація набагато потужніша за все, що може виготовити Франція за багато років. І тому Франція повинна зосередитись лише на захисті невеликої території в Європі. Підсумовуючи свої думки щодо НАТО, Г. Кіссінджер зауважив, що система союзів має бути побудованою на розумінні усіма партнерами відмінності інтересів США та інтересів союзників, які не можуть бути рівнозначними, так як внесок у кінцевий результат не є рівнозначним [2, с. 347].

Серед самих європейців, які добре пам'ятали війну на своїй території, ідеї будь-якої війни локальної, чи глобальної не користувалися значним попитом. Зокрема у Франції лише 18% населення підтримували ідею створення власної ядерної зброї (незважаючи на «голос народу», Франція почала збагачувати уран та створила власну зброю в 50-ті). А німці, на чолі з канцлером К. Аденауером заявляли, що не хочуть вигравати останню битву в історії, та перетворювати Рейн на останній бастион цивілізованого людства.

Книга «Ядерна зброя та зовнішня політика» викликала справжній ажіотаж серед американців, навіть Р. Ніксон позував перед фотографами з одним із її перших видань. Головним і ледве не єдиним критиком роботи Г. Кіссінджера в США був вищезгаданий П. Нітце. Серед воєнних експертів та представників армії робота не мала такого однострійного успіху через нечіткість формулювань та незрозумілість використання описаної тактики. Наприклад, автор передмови до радянського видання генерал-лейтенант С. Красильников запитував: «Чи маємо ми сидіти склавши руки та здогадуватись, яка це війна тотальна чи обмежена?» [3, с. 18]. Взагалі, в Радянському Союзі до роботи Г. Кіссінджера віднеслися доволі скептично, а майбутній завідувач відділу пропаганди ЦК КПРС О. М. Яковлев порівняв локальну ядерну війну з розгойдуванням човна, в якому знаходиться дві людини, й наголосив на тому, що стрижнем зовнішньої політики США є сила, а не дипломатія та здоровий глузд. В наступні роки й сам Г. Кіссінджер

мав багато сумнівів щодо ідеї обмеженої ядерної війни, відзначивши в одному з інтерв'ю: «Я так і не зустрів військового, який би пояснив мені, як спрацює локальна ядерна війна» [7, с. 340].

Через декілька років після виходу книги, під час президентства Д. Кеннеді, ідея локальної війни та превентивних ядерних ударів в дещо зміненому вигляді стала частиною стратегії «гнучкого реагування». Одним з головних військових радників Д. Кеннеді був П. Нітце. В 1967 р. стратегія «гнучкого реагування» стала офіційною доктриною НАТО. А в 2009 р. Російська Федерація проголосила локальні ядерні війни частиною своєї воєнної доктрини.

Ідея Г. Кіссінджера про локальну ядерну війну, висловлена в 1957 р. стала втіленням думок широкого кола американських політиків та експертів і викликала неоднозначну реакцію керівників провідних держав світу, але на початку XXI ст. є частиною воєнних доктрин наддержав.

Протягом свого життя Г. Кіссінджер повністю переосмислив свої погляди стосовно використання ядерної зброї. Він та співробітники його консалтингової організації Kissinger Associates є постійними учасниками конференцій з приводу скорочення ядерних озброєнь, та заборони ядерних випробувань. Також Г. Кіссінджер є одним з засновників громадської організації «Глобальний нуль», метою якої є знищення усієї без винятку ядерної зброї до 2030 р. У своїй статті для The Wall Street Journal він заявив, що під час «холодної війни» ядерна зброя контролювалася наймогутнішими країнами світу та певною мірою служила для підтримки системи міжнародних відносин, сьогодні ж ядерною зброєю оволодівають країни з нестабільними політичними системами і тому можливість її застосування різко зростає [8, с. 7].

**«LOCAL NUCLEAR WAR» IN THE ESTIMATES
OF H. A. KISSINGER**

The article is dedicated to «Local nuclear war» in the estimates of H. A. Kissinger, well-known American scientist and diplomat. The basis is book, which brought H. Kissinger first major success «Nuclear Weapon and Foreign Policy». At the time of writing the book scientist considered, that «local nuclear wars» strategically possess benefits over nuclear and non-nuclear total wars and local nuclear wars and also could be used as a decisive leverage in world diplomacy.

Key words: *G. A. Kissinger , "a local nuclear war", foreign policy*

A. A. Бурунов

**«ЛОКАЛЬНАЯ ЯДЕРНАЯ ВОЙНА» В ОЦЕНКАХ
Г. А. КИССИНДЖЕРА**

Статья посвящена оценкам «локальной ядерной войны» известным американским дипломатом и ученым Г. А. Киссинджером. За основу работы взята книга, которая принесла Г. Киссинджеру первый серьезный успех «Ядерное оружие и внешняя политика». На момент написания статьи ученый считал, что «локальные ядерные войны» обладают преимуществом над ядерными и неядерными тотальными войнами в стратегическом плане, а также могли бы быть использованными США, как решающий фактор влияния в мировой дипломатии.

Ключевые слова: *Г. А. Киссинджер, «локальна ядерная война», внешняя политика*

Список використаної літератури та джерел

1. Дин Г. Вступление / Киссинджер Г. Ядерное оружие и внешняя политика. – М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – С.33-37.
2. Киссинджер Г. Ядерное оружие и внешняя политика / Г. Киссинджер. – М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – 512 с.
3. Красильников С. Предисловие / Г. Киссинджер. Ядерное оружие и внешняя политика. – М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – С. 3-33.
4. Трахтенберг О. В. Социология атомной бомбы // Вопросы философии. 1948. – № 3. – С. 284-295.
5. Финлеттер Т. К. Сила и политика / Т. К. Финлеттер. – М.: Издательство иностранной литературы, 1956. – 329 с.
6. Яковлев О. М. От Трумэна до Рейгана / О. М. Яковлев. – М.: Молодая гвардия, 1985. – 418 с.
7. Isaacson W. Kissinger H. A.: Biography / W. Isaacson. – N.Y.: Simon Schuster, 1992. – 893 p.
8. Kissinger H. A. The world free of nuclear weapons // The Wall street journal. – 2007. – № 2. – P. 7.

С. В. Гладченко

УДК. 94(611):316.342.2

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ В СТРУКТУРАХ ОРГАНІВ ВЛАДИ (НА ПРИКЛАДІ ТУНІСУ)

У статті представлений гендерний аналіз в структурах органів влади Тунісу після здобуття ним незалежності. Також викладено низку думок арабських авторів з проблеми жіночого руху в контексті демократизації